The Greek Review of Social Research

Vol 28 (1976)

28 Γ'

Μεθοδολογικές προϋποθέσεις της συστηματικής θεωρίας του Luhmann στη λύση του προβλήματος της μειώσεως συμπλεγμάτων

Χρήστος Σ. Αλεξόπουλος

doi: [10.12681/grsr.352](https://doi.org/10.12681/grsr.352)

Copyright © 1976, Χρήστος Σ. Αλεξόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Αλεξόπουλος Χ. Σ. (1976). Μεθοδολογικές προϋποθέσεις της συστηματικής θεωρίας του Luhmann στη λύση του προβλήματος της μειώσεως συμπλεγμάτων. *The Greek Review of Social Research*, 28, 292-299.
<https://doi.org/10.12681/grsr.352>

**μεθοδολογικές
προϋποθέσεις
της συστηματικής
θεωρίας του Luhmann
στη λύση
του προβλήματος
της μειώσεως
συμπλεγμάτων**

του

Χ. Σ. Ἀλεξόπουλου

Master of Science στην Παιδαγωγική

I

Ἡ ἐργασία αὐτὴ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι ἡ ἀπουσία τῆς συστηματικῆς θεωρίας ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸ ὀρίζοντα τῆς Ἑλλάδας, καθὼς καὶ ἡ ἀξιώνομενη ἀναγκαιότητα τῆς ὀργάνωσης τῶν κοινωνικῶν φαινομένων μετὰ τρόπον περισσότερον ὀρθολογικόν, καθιστοῦν τὴ δημοσίευσή της ἂν ὄχι ἀναγκαία, τουλάχιστον χρήσιμη.

Τὸ πλαίσιο τῆς ἐργασίας εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀφηρημένο, πράγμα ποῦ εἶναι βέβαια ἀναπόφευκτο, ἀφοῦ ὁ συγγραφεὺς κινεῖται συνειδητὰ σὲ θεωρητικὸ ἐπίπεδο μὴ καὶ αὐτὸ ἐπιβάλλεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν γνωσιοθεωρητικὸ καὶ μεθοδολογικὸ χαρακτήρα τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὑφὴ τῆς ἰδίας τῆς συστηματικῆς θεωρίας στὴν προσπάθειά της νὰ καταπιαστῇ μετὰ γενικὰ κοινωνικά φαινόμενα. Μιὰ τρίτη αἰτία ποῦ ὁδηγεῖ σὲ ἀφηρημένα ἐπίπεδα εἶναι καὶ τὸ ἀντικείμενο τὸ ἴδιο τῆς ἐργασίας, ποῦ εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, τὰ ὅποια λόγῳ τῆς πολυπλοκότητάς τους εἶναι δύσκολο νὰ γίνουν κατανοητά. Βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν πλήρη κατανόηση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων «στὶς κοσμικὲς τους προοπτικὲς» εἶναι ἡ πλατύτερη ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρώπινης διανόησης καὶ ἡ ἀπόκτηση ἐκτεταμένων καὶ ὀρθῶν συγκροτημένων γνώσεων. Ὅταν λέμε κοινωνικά φαινόμενα στὶς «κοσμικὲς τους προοπτικὲς», ἐννοοῦμε τὸ σύνολο τῶν κοινωνικῶν φαινομένων στὴν ἀλληλεξάρτησή τους.

Οἱ παραπομπὲς τοῦ κειμένου ἀναφέρονται μόνον στὸν Λούμαν, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ γράφοντος, ἀντιπροσωπεύει περισσότερον τὴ συστηματικὴ θεωρία. Ἡ βιβλιογραφία τοῦ ἀρθροῦ ὅμως εἶναι περισσότερον πλούσια.

II

1. Κατ' ἀρχήν, εἶναι ἀναγκαῖος ὁ προσδιορισμὸς μερικῶν ἐννοιῶν, μετὰ τις ὁποῖες θὰ ἐρευνηθεῖ τὸ πρόβλημα τῆς μείωσης συμπλεγμάτων μέσω τοῦ μηχανισμοῦ τῆς θεσμοποίησης (Institutionalisierung) ὄχι γιατί αὐτὲς οἱ ἐννοίαι εἶναι καινούργιαι, ἀλλὰ γιατί προβληματίζουν περισσότερον ἀπ' ὅ,τι στὸ παρελθόν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ κοινωνία ποῦ πρόκειται νὰ μελετηθῇ μετὰ αὐτὲς τις ἐννοίαι ἔχει γίνῃ περισσότερον προβληματικὴ.

Ἀκριβῶς ἐδῶ βρίσκεται καὶ τὸ ἀντικείμενο ἐρεύνης αὐτῆς τῆς ἐργασίας, ποῦ εἶναι ἡ ἀνάλυση τοῦ μηχανισμοῦ τῆς θεσμοποίησης σὰν πιθανοῦ συντελεστοῦ δημιουργίας τοῦ κοινωνικοῦ συμπλέγματος, δηλαδὴ ἡ ἐξέταση τῶν κοινωνικῶν φαινομένων σὲ σηματολογικὴ σχέση μετὰ τὴν κοινωνικὴ δράση, μετὰ τὴν ὁποία βρίσκονται ἐξάλλου σὲ ἀλληλεξαρτώμενη συνάρτηση. Μετὰ ἄλλα λόγια, «γιὰ κάτι ποῦ ὑπάρχει, νὰ βρεθεῖ ἕνα σημεῖο προβληματισμοῦ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἂν ξεκινήσει κανεὶς εἶναι δυνατόν νὰ

έρευνήσει κι άλλες πιθανότητες»¹ (έφ' όσον τó κάτι αυτό λαμβάνεται σάν μία πιθανότητα μεταξύ πολλών και έφ' όσον με τόν όρο πιθανότητα έννοείται πραγματικότητα γενικευμένη σέ τέτοιο βαθμό, ώστε νά δημιουργούνται ή μάλλον νά προδιαγράφονται προοπτικές λύσεως προβλημάτων). Σέ αυτό τó πλαίσιο ή κατηγορία «σημασιολογική σχέση» προσδιορίζει μία ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων, ή όποία συντελεί στό νά διατηρείται μέ τή μορφή τού «Κόσμου» ένας μεγάλος αριθμός άλλων πιθανοτήτων πού άπορρέουν από τά βιώματα και τó «πράττειν», παρ' όλο πού άσταμάτητα παίρνονται άποφάσεις σχετικά μέ τίς υπάρχουσες πιθανότητες, είτε άφορούν βιώματα είτε πράξεις. Σ' αυτό τó σημείο όμως είναι επιβεβλημένος ó προσδιορισμός τών έννοιών βίωμα και πράξη.

Βίωμα είναι μία πιθανότητα πού μπορεί ν' αποτελέσει πραγματική προϋπόθεση μιάς σειράς επιρροών πού μπορεί ν' άκολουθήσει. 'Η έπίδραση τών επιρροών αυτών είναι ή πράξη. 'Η μία κατηγορία λοιπόν προϋποθέτει τήν άλλη. 'Η έπίδραση όρισμένων επιρροών είναι προϋπόθεση γιά τή μεταβολή μιάς πιθανότητας σέ βίωμα ή άλλιώς ένσωμάτωσή της στή δομή μιάς δεδομένης πραγματικότητας. 'Αλλά και τó βίωμα σάν άνθρωπικό στοιχείο μιάς πραγματικότητας όρίζει και προδιαγράφει τήν έπίδραση τών επιρροών πού είναι προϋπόθεση γιά τή διαδικασία της βίωσης μιάς πιθανότητας.

Αυτή ή ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων δέν έχει όντολογικές προεκτάσεις. Κατά τόν Λούμαν είναι ένας μηχανισμός έντελώς φορμαλιστικός, δηλαδή μία λειτουργικά ειδικευμένη ενέργεια. Οί λειτουργίες δέ πάνω στίς όποίες βασίζεται ή επεξεργασία βιωμάτων δρουν στό πλαίσιο δοσμένων σχέσεων μεταξύ πράξεων. «Λειτουργίες είναι κανόνες συγκρισιμότητας πού αναφέρονται σέ προβλήματα και πού άποτελούν κέρδους γνώσεων στή μορφή (και μόνο στή μορφή) της συγκρίσεως διαφορετικών άντικειμένων: Α και Β είναι λειτουργικά ισότιμα, έφ' όσον είναι σέ θέση νά λύσουν τó πρόβλημα Χ, δηλαδή μέ τήν παραγωγή τών ισότιμων αυτών και τών εκάστοτε επακόλουθόν τους νά έπέρχεται ó μετασχηματισμός τού προβλήματος.»² Οί λειτουργικά ισότιμες πιθανότητες πού προσφέρονται γιά τή λύση τού προβλήματος Χ δρουν στό πλαίσιο συστημάτων. Σύστημα είναι ένα σύνολο σχετιζομένων πράξεων, δηλαδή πράξεων πού συγκροτούνται από μία δομή.

Μέσω τού πράττειν μεταφέρονται οί πιθανότητες από τó μέλλον στό παρόν (και άκολουθώς στό παρελθόν) και κατ' αυτών τόν τρόπο συσσωρεύονται, δηλαδή άποτελούν μία ποιότητα πού είναι δυνατόν

νά γίνει βίωμα και άκολουθώς νά προκαλέσει μελλοντικές πράξεις. 'Όταν λέμε ότι μία πιθανότητα είναι δυνατόν νά γίνει βίωμα, έννοούμε ότι άποτελεί μετά τή συσσώρευση της δόκιμη προϋπόθεση γιά τó μέλλον, ενώ ταυτόχρονα γίνεται ή ίδια πρόβλημα και μπορεί νά προκαλέσει τή διαδικασία της συσσώρευσης άλλων πιθανοτήτων πού τώρα άποκοτούν λειτουργικότητα.

Ό όρος πιθανότητα δέν είναι μία κενή έννοια· στήν προκειμένη περίπτωση χρησιμοποιείται μέ τή σημασία της γενίκεσης της πραγματικότητας. Αυτό δηλαδή πού γίνεται πιθανό είναι άποτέλεσμα μιάς εκλεκτικής διαδικασίας, πού έξαρτάται από τή δομή ενός συστήματος. Δηλαδή οί δομές περιορίζουν τόν όρίζοντα τών πιθανοτήτων και δίνουν στόν περιορισμένο πλέον όρίζοντα λειτουργικότητα. Έτσι, διευκολύνεται και τó πράττειν. Αυτό σημαίνει ότι τó πιθανό έπίδρα σέ σχέση μέ τó πράττειν ως δοσμένη προϋπόθεση και κίνητρο γιά τή μεταφορά της πιθανότητας στό έπίπεδο τού πραγματικού, δηλαδή στήν άντικειμενοποίησή της. Μέ άλλα λόγια από τή δομή ενός συστήματος έξαρτάται κατά πόσο είναι δυνατό νά μετατραπεί μία πιθανότητα σέ βίωμα.

'Η λειτουργιοποίηση τών πιθανοτήτων συντελείται σέ δύο έπίπεδα. Τό πρώτο είναι τó σύστημα τó ίδιο και οί έσωτερικές του σχέσεις, και τó δεύτερο οί σχέσεις τού συστήματος μέ τó περιβάλλον του, δηλαδή μέ άλλα συστήματα. Τά δύο αυτά έπίπεδα βρίσκονται σέ σχέση άλληλοεξάρτησης.

'Η έκλογη τών πιθανοτήτων και ή μετατροπή τους σέ βιώματα γίνεται δυναμικά. Είναι «ανάδιάρθρωση» πού έχει σάν άποτέλεσμα άκόμα ύψηλότερη πολυπλοκότητα όχι μόνο στίς έσωτερικές σχέσεις τού συστήματος, αλλά και στίς έξωτερικές.³ 'Η κατηγορία πολυπλοκότητα, όπως φαίνεται άπ' αυτή τή συνάρτηση, σχετίζεται μέ τήν έννοια πιθανότητας και έμφανίζεται στήν αναδιάρθρωση ενός συστήματος. Αυτό σημαίνει ότι ή πολυπλοκότητα είναι μία ποιότητα πού προϋποθέτει και ταυτόχρονα προκαλεί τó πράττειν. Τό προϋποθέτει έφ' όσον έμφανίζεται στή δομή ως συσσώρευση γνώσεων και τó προκαλεί έφ' όσον ή πολυπλοκότητα βρίσκεται στό έπίπεδο τών πιθανοτήτων πού δέν άποτελούν βιώματα, έπειδή βρίσκονται άκόμα στό μέλλον.

'Η πολυπλοκότητα αναφορικά μέ τίς έξωτερικές σχέσεις ενός συστήματος δρά στό πλαίσιο τών συμπλεγμάτων τού συστήματος αυτού (πρώτος παράγων), τών συμπλεγμάτων τών άλλων συστημάτων πού άποτελούν τó περιβάλλον (δευτερός παράγων) και τών πιθανοτήτων πού προσδοκούνται από τίς δομές άφ' ενός τού συστήματος και άφ' έτέρου τού περιβάλλοντός του (τρίτος παράγων). Οί δύο πρώτοι παράγοντες έμφανίζονται στίς δομές τών συστημάτων πού τά συνδέει μιά σχέση· είναι δηλαδή

1. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt 1971, σ. 85.

2. Στο ίδιο, σ. 89.

3. Στο ίδιο, σ. 95.

βιώματα πού αποτελοῦν πραγματικές προϋποθέσεις γιὰ τὸ πράττειν καὶ τὼν δύο συστημάτων καὶ πού βρίσκονται στὸ ἐπίπεδο τῆς πραγματικότητας. Ὁ τρίτος παράγων (προσδοκώμενες πιθανότητες) δὲν εἶναι ἀκόμα βιώσιμος, δὲν ἀποτελεῖ πραγματική ἀλλὰ εἰκαζομένη προϋπόθεση γιὰ τὸ πράττειν τὼν δύο συστημάτων καὶ βρίσκεται ἀκόμα στὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ.

Μέσω τοῦ πράττειν ἡ πολυπλοκότητα ἀναφέρεται στὴν πραγματικότητα, δημιουργεῖ καινούργιες προϋποθέσεις καὶ λειτουργεῖ ὡς ὁριακή προϋπόθεση γιὰ τὴ διάρθρωση τῶν συστημάτων. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ λάβουν χώρα ἐκλεκτικές διαδικασίες, οἱ ὁποῖες νὰ διευκολύνουν τὸ πράττειν (δηλαδὴ τὴν ἀπόφαση γιὰ τὴν πράξη α καὶ ὄχι μὴ ἄλλη). Αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς ὁδηγοῦν σὲ «ἓνα σύμπλεγμα ἀρνήσεων μὲ τὴ βοήθεια τῶν ὁσίων δημιουργοῦνται ταυτότητες σὲ ἓναν πολυδιάστατο καὶ πολὺπλοκο ἀντικειμενικὰ, κοινωνικὰ καὶ χρονικὰ κόσμος. Ἐτσι δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ὅτι ὑπάρχει ἓνας ἀντικειμενικὸς καὶ στίς πιθανότητες του περιορισμένος κόσμος, πού εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τίς βιώσεις τῆς ἐκάστοτε στιγμῆς, κι ἀκόμη ὅτι ὁ ὁρίζων τοῦ πεδίου ἐκλογῆς μπορεῖ νὰ ὁρισθεῖ.»¹

Ἀπὸ ἀντικειμενικὴ ἄποψη αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς διευκολύνονται γιατί ἓνα ἀντικείμενο ἀποκλείεται ταυτόχρονα νὰ εἶναι κατὰ ἄλλο, δηλαδὴ αὐτὸ τὸ ἄλλο ἀπορρίπτεται (ἀρνήση). Μὲ αὐτὴ τὴν ἀρνήση τὸ δυναμὲνο νὰ ἀπορριφθεῖ κερδίζεται ταυτότητα γιὰ ἓνα ἀντικείμενο, πράγμα τὸ ὁποῖο κάνει τίς πιθανότητες νὰ φαίνονται περιορισμένες. Ἐτσι διευκολύνεται τὸ πράττειν, ἐπειδὴ μειώνονται οἱ πιθανότητες σφάλματος καὶ αὐξάνεται ἡ βεβαιότητα γιὰ τὴν ὀρθότητα τοῦ πράττειν ἀναφορικὰ μὲ μὴ λειτουργία. Μὲ ἄλλα λόγια ἐπιδρᾷ ἡ ταυτότητα σὰν προϋπόθεση τῆς ἐπεξεργασίας βιωμάτων.

Ἀπὸ κοινωνικὴ ἄποψη διευκολύνονται αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς γιατί «ἓνα μὴ-ἐγὼ ἀναγνωρίζεται ὡς ἓνα διαφορετικὸ ἐγὼ καὶ βιώνεται ὡς φορέας ἰδίων καὶ διαφορετικῶν βιωμάτων καὶ κοσμικῶν προοπτικῶν.»² Μ' αὐτὴ τὴν προϋπόθεση τῆς μὴ ταυτότητας τῶν ὑποκειμένων πού βιώνονται ἐπιτυγχάνεται ἀντικειμενικότητα γιατί εἶναι δυνατό νὰ γίνῃ γενίκευση ἐξ αἰτίας τοῦ προστιοῦ τῶν συμπλεγμάτων τῶν ὁσίων ἡ πολυπλοκότητα ἔχει ἤδη μειωθεῖ ἀπὸ ἄλλα ὑποκείμενα. Γιατὶ καὶ τὰ δύο ὑποκείμενα πού συμμετέχουν στὴ βίωση βλέπουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο ὡς διάφορο ἀλλὰ τὰ ἀντικείμενα ἡ μᾶλλον ἡ ταυτότητα τῶν ἀντικειμένων εἶναι προστιτὴ καὶ σὰ δύο. Τὸ ὑποκείμενο δὲν εἶναι μὴ ὀντολογικὴ ὑπαρξὴ ἀλλὰ λαμβάνεται «ὡς μὴ μορφή τῆς αὐτοδημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου πού ἀπὸ κοινωνικὴ ἄποψη εἶναι γεμῆτη προϋποθέσεις».

Ἀπὸ χρονικὴ ἄποψη διευκολύνονται αὐτὲς οἱ διαδικασίες ἐκλογῆς λόγω τοῦ ὅτι δὲν ὑπάρχουν διαφορὲς χρόνου σὰ ὑποκείμενα πού συμμετέχουν στὴ βίωση. Γερᾶνε ταυτόχρονα. «Ἐτσι ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐνότητα τοῦ διατομικὰ κατασκευασμένου χρόνου καὶ ἡ μεταδοτικότητα τῶν κοσμικῶν προοπτικῶν καὶ μαζί τῆς ἡ προσιτότητας τοῦ κόσμου. Ἐτσι κατορθώνεται νὰ βρίσκονται ὅλες οἱ πιθανότητες στὸ μέλλον καὶ καμιά στὸ παρελθόν—ἄρα εἶναι γιὰ ὅλους πιθανές.»³ Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ πράττειν ἀνευθύνεται στὸ μέλλον, δηλαδὴ στίς ἀκόμα μὴ βιωμένες πιθανότητες. Τὸ παρελθόν, δηλαδὴ οἱ πιθανότητες πού ἐμφανίζονται στὴ δομὴ τῶν συστημάτων ὡς συσσώρευση γνώσεων, εἶναι μόνο μὴ προϋπόθεση.

2. Οἱ πιθανότητες λοιπὸν ἀποκοτῶν ταυτότητα στίς ἀνωτέρω διαστάσεις. Πῶς εἶναι ὅμως δυνατό νὰ ἀποκοτῶν ταυτότητα ἐνῶ βρίσκονται ἀκόμα στὸ μέλλον, δὲν αποτελοῦν δηλαδὴ βίωμα; Θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι δυνατὴ μὴ γενίκευση πού θὰ μπορούσε νὰ ὑποθέσει ὅτι ὑπάρχει γενικὴ συγκατάθεση γιὰ τὴν πιθανότητα οὕτως ὥστε νὰ ἀκολουθήσει καὶ τὸ ἀντίστοιχο πράττειν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ πιθανότητα ἡ μᾶλλον ἡ ταυτότητα μὴς πιθανότητας ἀποκατὰ πραγματικὴ ὕψη μέσω τοῦ πράττειν καὶ φαίνεται στὴ δομὴ τοῦ συστήματος ὡς συσσώρευση γνώσεων. Ἡ γενίκευση ὅμως πού κάνει τὸ πράττειν ἐφικτὸ δὲν εἶναι μεταφυσικὸ φαινόμενο. Πρέπει νὰ συλληφθῇ ὡς μὴ ἐνέργεια πού ἀναφέρεται σὲ μὴ λειτουργία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ γενίκευση δὲν εἶναι παράγωγο κανόνων πού ἡ προέλευσή τους ἔχει μεταφυσικὲς ρίζες, ἀλλὰ εἶναι κατασκευάσιμα πιθανό, ὄχι ὅμως κατ' ἐπιταγὴν—δηλαδὴ ἐπιδέχεται ἀλλαγὴ, ἐφ' ὅσον αὐτὸ ἐπιβάλλεται. Σύμφωνα μὲ αὐτὴ τὴν ἀντίληψη ἡ γενίκευση περιέχει σὲ μεγάλο βαθμὸ θετικότητα, γιατί ἐπιτυγχάνεται μὲ μὴ ἀπόφαση καὶ μὲ μὴ ἄλλη εἶναι δυνατό νὰ οὐδετεροποιηθεῖ.

Αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τίς ἐπιδράσεις πού πρέπει νὰ ἀσκήσουν ἐπιρροὴ γιὰ νὰ ἐκπληρωθοῦν οἱ ἀντίστοιχες λειτουργίες. Ἐτσι ἡ δομὴ ἐνὸς συστήματος ἀποκατὰ μὴ ἀνοικτὴ ταυτότητα πού δὲν ἀποκλείει τίς πιθανότητες διαφοροποιήσεων. Βέβαια προϋποτίθεται ὅτι ἡ ἀπόφαση (γιὰ τὴν ἐπίδραση α καὶ ὄχι β) πρέπει νὰ εἶναι φορέας νομιμότητας. Μὲ τὸν ὁρο νομιμότητα νοεῖται «μὴ γενικευμένη προθυμία παραδοχῆς ἀποφάσεων πού ἀκόμα δὲν ἀποκτήσαν περιεχόμενο, μέσα βέβαια σὲ ὁρισμένα ὅρια ἀνεκτικότητας.»⁴ Αὐτὸ σημαίνει ὅτι οἱ ἀποφάσεις πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ εἶναι κοινωνικοποιημένες. Πρέπει νὰ ἔχουν σημασιολογικὴ ἀξία γιὰ τὴν πραγματικότητα, νὰ μποροῦν νὰ προκαλέσουν διαδικασίες ἐκλογῆς καὶ νὰ φέρουν πιθανότητες στὴν ἐπικαιρότητα. Ἡ πραγματικὴ κοινωνικοποίη-

1. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt 1971, σ. 61.

2. Στὸ ἴδιο, σ. 51.

3. Στὸ ἴδιο, σ. 55.

4. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied 1969, σ. 28.

ση τῶν αποφάσεων συντελεῖται ὅταν αὐτές μεταδίδονται ὡς εἰδήσεις πρὸς ἀποκοτὸν πληροφοριακὸ χαρακτήρα γι' αὐτοὺς πρὸς τὴν δέχονται καὶ ἀκολουθῶς προκαλοῦν διατομικὴ ἐπικοινωνίαν. Ἡ διατομικὴ ἐπικοινωνία εἶναι ἕνας μηχανισμὸς γενικέςσεων πρὸς ὑπηρετεῖ τῇ διάρθρωσιν κοινωνικῶν συστημάτων.

Ἡ νομιμότητα ὡς παράγωγο αποφάσεων εἶναι ἐξαρτημένη ἀπὸ τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας στὰ ὁποῖα κινεῖται. Τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας δὲν εἶναι ἀρχές ἀπαράβατες ἀλλὰ σημεῖα ἐπαφῆς καὶ ταυτόχρονα διαφορᾶς διαφορετικῶν δομῶν, τὰ ὁποῖα ἰσχύουν γιὰ τὸν προσανατολισμὸ τῆς βίωσης καὶ τοῦ πράττειν. Ὅσο πρὸς ἐλαστικὰ εἶναι αὐτὰ τὰ ὅρια τόσο πρὸς μὲν εἶναι ἡ ἀνεκτικότητα.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο εἶναι ἀναγκαῖα μιὰ ἐπεξηγήσιον, ἐπειδὴ τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας προϋποθέτουν ὅρια μεταξὺ συστημάτων, δηλαδὴ διαφορὰς στὴν δομὴ τῶν συστημάτων. Ἐπεὶ θὰ γίνῃ φανερὸ τί λειτουργία ἐπιτελοῦν τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας καὶ πῶς ἐπιδρῶν στὸ πράττειν. Τὰ ὅρια αὐτὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ὁρίων τῶν συστημάτων καὶ ταυτόχρονα ἡ προϋπόθεσίς τους, δηλαδὴ τὰ ὅρια τῶν συστημάτων καὶ ὁ δείκτης τῶν ὁρίων τῆς ἀνεκτικότητας ἀλλήλοεξαρτῶνται. Ἐπειδὴ τὰ συστήματα εἶναι σύνολα πράξεων, ἐπιδρῶν τὰ ὅρια ἀνεκτικότητας ὡς σύμφωνα ἢ μὴ σύμφωνα μὲ μιὰ πράξιν, εἶναι δηλαδὴ μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια στὰ πλαίσια ἐνὸς συστήματός.

Αὕτη ἡ γενίκευσιν πρὸς εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἀποκοτῶν οἱ πιθανότητες πραγματικῆς μορφῆς μέσῳ τοῦ πράττειν, ὅρᾳ σὲ δύο ἐπίπεδα. Στὸ ἕνα ἐπίπεδο οὐδετεροποιεῖ τὴν πιθανότητα πρὸς δὲν ἔχουν σημασίαν γιὰ δεδομένες λειτουργίες, καὶ στὸ ἄλλο δημιουργεῖ καινούργιες προϋποθέσεις, ἐφ' ὅσον προηγηθεῖ πράξιν καὶ οἱ πιθανότητες ἀποκτήσιν ἐπικαιρότητα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μειώνονται τὰ συμπλέγματα (ἢ μὲ ἄλλα λόγια ἡ πολυπλοκότητα) ἀλλὰ δὲν ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὸν ὁρίζοντα. Ἡ περιοριστικὴ ἐπίδρασις πρὸς ἔχει αὕτη ἡ γενίκευσιν εἶναι ἀναγκαῖα καὶ δὲν σημαίνει ὅτι ἀποκλείει τὴν πιθανότητα γιὰ διαφορετικὸν πράττειν. Αὕτη ἡ ἐπίδρασις εἶναι μιὰ ἀντικειμενικὴ, κοινωνικὴ καὶ χρονικὴ ἀναγκαιότητα τῆς πραγματικῆς ταυτότητας μὴ πιθανότητας. Εἰδ' ἄλλως δὲν θὰ ἦταν τὸ πράττειν δυνατόν. Ἡ δημιουργία τῶν καινούργιων προϋποθέσεων γιὰ τὸ πράττειν δὲν σημαίνει ὅτι ἡ διαδικασία ἐκλογῆς γίνεται ἀδύνατη λόγω τῆς ἐπιβάρυνσός της μὲ νέες προϋποθέσεις. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸ πράττειν δρᾷ στὸ πλαίσιο τοῦ συστήματος καὶ δὲν εἶναι ἀτομικὴ ἐνέργεια.

Οἱ προσδοκίες πρὸς εἶναι συνδεδεμένες μὲ τὸ πράττειν εἶναι σὲ τέτοιον βαθμὸ γενικευμένες καὶ τυποποιημένες πρὸς ἐμφανίζονται ὡς διαδικασίες. Ὁ ὅρος διαδικασία δηλώνει μιὰ συνέχεια αποφάσεων «τῆς ὁποίας κάθε ἐπὶ μέρους ἀπόφασιν ἀποτελεῖ γε-

γονὸς γιὰ τὸν καθένα πρὸς παίρνει μέρος σ' αὕτη καὶ μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο δίνει στοὺς ἄλλους συμμετέχοντες τὴν προϋπόθεσιν γιὰ κάθε μετέπειτα ἀπόφασιν τους. Ἐπεὶ διαρθρώνεται ἡ ὅλη κατάσταση χωρὶς βέβαια καὶ νὰ προδιαγράφεται καὶ ἀπόφασιν πρέπει νὰ ληφθεῖ στὴ συνέχεια».¹ Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ διαδικασία ἀπυθύνεται στὴν πιθανότητα πρὸς δὲν ἀποτελοῦν βιώματα, δηλαδὴ στὸ μέλλον. Μὲ τὴν ἀπόφασιν πρὸς ἀκολουθῶς γίνονται πράξεις μεταφέρεται τὸ μέλλον στὸ παρὸν, γίνονται οἱ πιθανότητες πραγματικότητας καὶ ἐμφανίζονται ὡς διαρθρωτικὰ στοιχεῖα στὸ σύστημα, στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου ἐφαρμόστηκε ἡ διαδικασία. Ἡ διαδικασία λοιπὸν εἶναι μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια πρὸς διευκύνει τὸ πράττειν τυποποιώντας τὴν προϋπόθεσιν γιὰ τὴν λαμβανόμενες ἀποφάσεις, πρὸς ὅμως δὲν προδιαγράφουν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαδικασίας γιὰ τὴν οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀποφάσιν πρὸς λαμβάνονται σχετίζονται μὲ «ἀνοικτὴς» πιθανότητες πρὸς δὲν ἀποτελοῦν βιώματα. Οἱ τυποποιημένες προϋποθέσεις προδιαγράφουν (μόνο μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὀριοθετοῦν) μιὰ διαδικασία ὡς πρὸς ἄλλες, τῆς ὁποίας ἔτσι αὐξάνεται ἡ ἀποδοτικότητα, ἀφ' ὅπου ἀποκλείονται πιθανότητες πρὸς δὲν ἔχουν σημασίαν. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ διαδικασία ἔχει δομὴ. Γενικεύει προσδοκίες πρὸς νὰ ἔχουν ἰσχύ γιὰ τοὺς συμμετέχοντες στὴν διαδικασία αὕτη, ἀλλὰ μόνον στὸ βαθμὸ πρὸς αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ μιὰ λειτουργία καὶ ὅχι γιὰ τὸ ἀποτέλεμα τῆς.

Αὐτὸ εἶναι μιὰ πολὺ σπουδαία διαφοροποίηση πρὸς χαρακτηρίζει τὴν λειτουργία τῆς διαδικασίας, ἡ ὁποία καὶ ἀντιστοιχεῖ στὴ συμβατικότητα τῆς βίωσης. Ἐπεὶ, στὴν ἴδια διαδικασία μποροῦν νὰ ληφθοῦν ἐκλεκτικὲς ἀποφάσεις πρὸς βρίσκονται ἀκόμα καὶ σὲ ἀντίθεση. Ἐκεῖνον πρὸς ἔχει σημασίαν εἶναι νὰ ὑπηρετοῦν μιὰ λειτουργία. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ διαδικασία εἶναι ἕνα ὄργανον γιὰ τὴν μεταφορὰ λειτουργικὰ ἰσοτίμων πιθανότητων ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ καὶ μὴ διαρθρωμένου, στὸ ἐπίπεδο τοῦ πραγματικοῦ καὶ διαρθρωμένου.

Προϋπόθεση ὅμως γιὰ τὴν διαδικασία εἶναι ἡ διατομικὴ ἐπικοινωνία αὐτῶν πρὸς συμμετέχοντες σὲ αὕτη, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ λαμβάνονται ἀποφάσεις γιὰ λειτουργικὰ ἰσοτίμες πιθανότητες πρὸς ἀποκοτῶν ταυτότητα ἀναφορικὰ μὲ τὴν τρεῖς διαστάσεις τῆς βίωσης (ἀντικειμενικὴ, κοινωνικὴ, χρονικὴ), ὅποτε εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ μεταφορὰ τους στὴν πραγματικότητα.

Ἡ διατομικὴ ἐπικοινωνία σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο εἶναι ἕνας μηχανισμὸς γενικέςσεων πρὸς κάνει τὸ πράττειν καὶ τὴν βίωσιν δυνατὰ, ἐφ' ὅσον οἱ διοχετευόμενες εἰδήσεις ἀποκοτῶν πληροφορικὰ ἀξία γιὰ τοὺς συμμετέχοντες. Ἐπεὶ διευκύνονται οἱ ἐργασίες ἐκλογῆς γιὰ τὴν μέσῳ τῶν πληροφοριῶν περιορίζεται

1. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied 1969, σ. 40.

ὁ ὀρίζοντας τῶν πιθανοτήτων μὲ τὴν ἄρνηση τῶν μὴ λειτουργικῶν ἀπὸ αὐτές. Ὅταν λέμε ὅτι μιὰ εἰδηση ἔχει πληροφοριακὴ ἀξία, ἐννοοῦμε ὅτι ἡ εἰδηση σχετίζεται μὲ τὴ λειτουργία στὰ πλαίσια τῆς ὁποίας θὰ λάβει χώρα ἡ βίωση. Ὁ συσχετισμὸς δὲ αὐτὸς παριστᾷ τὴν πιθανότητα στὸ βαθμὸ τῆς λειτουργικότητάς τῆς ἀπέναντι σὲ μιὰ δοσμένη δομῇ.

Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἀσφαλίζεται τὸ πράττειν καὶ μειώνεται ὁ κίνδυνος πλάνης. Αὐτὴ ἡ ἀσφάλιση ἐναντίον τῆς πλάνης δὲν ἐννοεῖται ἐδῶ ὡς νομιμοποιουσα ἀρχὴ ἀλλὰ μόνον ὡς μέσον ἡ μᾶλλον ὄργανο ποὺ διευκολύνει τὸ πράττειν. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς διαρκεῖ αὐτὴ ἡ ἀσφάλεια μέχρι νὰ γίνῃ μιὰ πράξη. Ἐφ' ὅσον βιωθεῖ μὴ πιθανότητα, μπορεῖ νὰ προκαλέσει μιὰ ἀπόφαση ποὺ νὰ ἀναιρεῖ τὴν προηγούμενὴ καὶ νὰ τὴν οὐδετεροποιεῖ, ἀν βέβαια ἡ δευτέρη ἀπόφαση εἶναι λειτουργικὰ ἰσότητι.

Θὰ μπορούσε νὰ δημιουργηθεῖ ἡ ἐντύπωση πὼς ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ ἀντίφαση. Γιατί δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ληφθεῖ μιὰ ἀπόφαση καὶ ἀκολουθῶς νὰ μεταβληθεῖ σὲ πράξη ποὺ κλείνει μιὰ διαδικασία, καὶ σὲ ἕνα χρονικὰ κατοπινὸ σημεῖο στὰ πλαίσια τῆς ἴδιας διαδικασίας νὰ ληφθεῖ μιὰ ἄλλη ἀπόφαση. Αὐτὴ ὅμως ἡ φαινομενικὴ ἀντίφαση ἐξαφανίζεται ὅταν ἡ ἀπόφαση καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ πράττειν συλληφθοῦν στὴ θετικότητά τους σὲ συνάρτηση μὲ τὴ λειτουργία ποὺ προϋποθέτουν. Δηλαδή ἡ ἀπόφαση καὶ ὡς συνέπεια τῆς ἡ πράξη καὶ ἡ χρονικὴ διάρκεια τῆς διαδικασίας δὲν θεωροῦνται σταθερὲς κατηγορίες ἀλλὰ ἀλληλοεξαρτώμενες. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ χρόνος ἀπέναντι στὸ πράττειν δὲν συμπεριφέρεται στατικά. Ὁ χρόνος μπορεῖ νὰ συλληφθεῖ μὲσω τοῦ πράττειν καὶ ἀντιστρόφως.

Σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο ἐπιδρᾷ ὁ χρόνος σὲ συνάρτηση μὲ τὴ διαδικασία καὶ τὴ λειτουργία τὴν ὁποία ὑπηρετεῖ, γιατί ἡ χρονικὴ διάρκεια μπορεῖ νὰ θετικοποιηθεῖ σχετικὰ μὲ τὴ διαδικασία ὡς μηχανισμὸ καὶ ὄχι σχετικὰ μὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαδικασίας.

Πὼς ἐπιδρᾷ ὅμως ἡ θετικοποίηση τῆς βίωσης καὶ τοῦ πράττειν στὴ διαδικασία;

Μὲ τὸν ὅρο θετικοποίηση τῆς βίωσης καὶ τῆς πράξης νοεῖται ὅτι ἡ βίωση καὶ ἡ πράξη εἶναι ἀποτελέσματα μιᾶς διαδικασίας ἐκλογῆς καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐναλλάξιμα, ἀφοῦ τὸ ἀποτέλεσμα δὲν προϋπάρχει ἀλλὰ εἶναι δημιούργημα ἀποφάσεων. Αὐτὸ βέβαια εἶναι δυνατό ὅτι τὴν προϋπόθεση ὅτι ὑπάρχουν λειτουργικὰ ἰσότητες πιθανότητες.

Ἡ θετικοποίηση λοιπὸν αὐξάνει τὸν κίνδυνο πλάνης καὶ ἀσυνεχίας μιᾶς διαδικασίας, γιατί τὸ πράττειν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ βίωση εἶναι ἀποτελέσματα ἀποφάσεων ποὺ δὲν εἶναι παράγωγα σταθερῶν ἀξιομάτων. Ἡ λήψη αὐτῶν τῶν ἀποφάσεων γίνεται σὲ συνάρτηση μὲ λειτουργίες στὰ πλαίσια συστημάτων τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ μειώνουν τὰ συμπλέγματα (πολυπλοκότητα) καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀλλάζουν τὴ δομὴ τους μὲ κατεῖνση ὑψηλότερης

στάθμης πολυπλοκότητα. Αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ στὴ δομὴ τῶν συστημάτων προκαλεῖ καινούργιες ἐκλεκτικὲς διαδικασίες ἐξ αἰτίας τῶν νέων προϋποθέσεων ποὺ ἐμφανίζονται στὴ δομῇ. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ διάρκεια τῆς ἐπιρροῆς μιᾶς ἀπόφασης ἀναιρεῖται μὲ τὴν ὑψηλότερης στάθμης πολυπλοκότητα, γίνεται ἀπαράιτος ἕνας μηχανισμὸς, ὁ ὁποῖος θὰ διαρθρώνει αὐτὴ τὴ διαδικασία καὶ θὰ ἐξασφαλίζει συνέχεια, ὥστε αὐτὴ ἡ ἄλυσίς τῶν ἀποφάσεων νὰ κανονικοποιεῖται. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει τὴν κονσερβοποίησίν του, ἀλλὰ διευκόλυνση τῆς λήψης ἀποφάσεων καὶ τοῦ πράττειν μέσω τῆς τυποποίησης, δηλαδή γενίκευσης τῶν προσδοκιῶν. Αὐτὴ ἡ γενίκευση πρέπει νὰ ληφθεῖ ἀρκετὰ ὡς ὑπόθεση ὑπάρξεως συγκατάθεσης, στὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ὑποτιθέμενη συγκατάθεση δὲν εἶναι ἀξιοματικὴ προέλευσης. Ἐπιπλέον αὐτὴ μὲ ἀπόφαση καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ἐναλλάξιμη. Ἐχει δηλαδή ἰσχύ στὸ πλαίσιο μιᾶς λειτουργίας. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ ὑποτιθέμενη συγκατάθεση κινεῖται στὸ ἐπίπεδο τοῦ πιθανοῦ, σημαίνει ὅτι ἀναφέρεται σὲ πιθανότητες ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμα μεταφερθεῖ στὴν πραγματικότητα. Σ' αὐτὴ τὴ συνάρτηση δρᾷ ἡ συγκατάθεση ὡς μέσο γιὰ τὴ μεταφορὰ τοῦ μέλλοντος στὸ παρόν. Γιὰ νὰ ὑποτεθῇ ὅμως συγκατάθεση σχετικὰ μὲ πιθανότητες, προϋποτίθεται ὅτι οἱ πιθανότητες ἔχουν ταυτότητα τὴν ὁποία ἀποκοτῶν στὶς τρεῖς γνωστὲς διαστάσεις (ἀντικειμενική, κοινωνική, χρονική). Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ συγκατάθεση δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα αὐθαιρέτων ἀποφάσεων ἢ ὁμοφωνίας ὑποκειμένων μὲ μεταφυσικὴ ἔννοια. Ἡ συγκατάθεση ἐκλαμβάνεται ὡς μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια ποὺ κάνει τὴν πράξιν καὶ τὴ βίωσιν ἐφικτές.

Γιὰ νὰ δοθεῖ τώρα ἀπάντησις στὸ ἐρώτημα πὼς ἐπιδρᾷ ἡ θετικοποίηση τῆς βίωσης καὶ τοῦ πράττειν στὴ διαδικασία, πρέπει νὰ συσχετισθεῖ ἡ διαδικασία μὲ τὴ συγκατάθεση.

Ἡ συγκατάθεση εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴ διαδικασία, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι γενικεύει τὴ δημιουργία ταυτότητας τῶν πιθανοτήτων σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε οἱ ἀποφάσεις ποὺ παίρνονται σὲ μιὰ διαδικασία νὰ ἐπιδροῦν ὡς προϋποθέσεις γιὰ τοὺς συμμετέχοντες σ' αὐτή. Ἡ συγκατάθεση λοιπὸν εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴ διαδικασία, γιατί ὑπηρετεῖ τὴ διάρθρωσίν της καὶ τῆς δίνει συνέχεια, ἀφοῦ οἱ πιθανότητες ἐπιδροῦν διαρθρωτικά, δηλαδή ὡς προϋποθέσεις γιὰ μελλοντικὸ πράττειν.

Πὼς ὅμως ἐκλαμβάνεται τὸ ὑποκείμενο σ' αὐτὴ τὴ συνάρτηση, δηλαδή ὡς συμμετέχων σὲ μιὰ διαδικασία καὶ κατ' ἐπέκτασις στὸ σύστημα ποὺ τὴν ἐφαρμόζει; Μὲ ἄλλα λόγια πὼς συμπεριφέρεται τὸ πρᾶτον ὑποκείμενο ἀναφορικὰ μὲ τίς ἐνέργειες ἐκλογῆς ποὺ λαβαίνουν χώρα στὶς διαδικασίες ἐνὸς συστήματος; Ἡ, ἀκόμα σαφέστερα διατυπωμένη ἡ ἐρώτησις, εἶναι δυνατό νὰ ἐκληφθεῖ τὸ ὑποκείμενο ὡς συνειδησις μὲ μεταφυσικὴ οὐσία;

Μιά τέτοια όμως αντίληψη των πραγμάτων θα σήμαινε ότι η ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων δεν είναι μία λειτουργικά ειδικευμένη ενέργεια, αλλά δημιουργείται από τη συνείδηση ενός μεταφυσικού υποκειμένου. Αυτό σημαίνει ότι η ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων είναι μία ποιότητα που πηγάζει από το υποκείμενο και όχι από τη δοσμένη πραγματικότητα και πού μέσω αυτού προσδιορίζονται τα διάφορα φαινόμενα αυτής της πραγματικότητας. Άλλα τότε αποκτά το υποκείμενο μία ολοκληρωτική ποιότητα (Totalität). Σε μία τέτοια περίπτωση όμως πρέπει να είναι δυνατό να δηλωθεί πώς ορίζεται αυτό το υποκείμενο, και τότε ή πρέπει να προϋποτεθούν ένα μεταφυσικό και ένα εμπειρικό υποκείμενο για να μπορεί το πράττον υποκείμενο να συλληφθεί ως εμπειρικό αλλά και ως υπαρκτό (είδ' άλλως θα συλληφθεί κάτι που δεν υπάρχει), ή πρέπει να προϋποτεθεί ένα υποκείμενο που δεν μπορεί να συλλάβει έαυτό, διότι ως υπαρκτό φαινόμενο πρέπει να μπορεί να συλλάβει έαυτό και ως ταυτότητα. Σε μία τέτοια συνάρτηση πρέπει να προϋποτεθεί ή ύπαρξη ενός νοήματος για το υποκείμενο. Κάτι τέτοιο όμως είναι αντιφατικό γιατί το ίδιο υποκείμενο δεν θα μπορούσε να δημιουργήσει αυτό το νόημα, δηλαδή τη δικαίωση του. «Η έννοια της ύπάρξεως νοήματος είναι πρωταρχική, δηλαδή ορίζεται χωρίς αναφορά στο υποκείμενο γιατί αυτό ως ταυτότητα με νόημα προϋποθέτει την έννοια της ύπάρξεως νοήματος.»¹ «Όταν όμως είναι έτσι, ότι δηλαδή η έννοια του νοήματος ορίζεται χωρίς αναφορά στο υποκείμενο, τότε πώς είναι ή σχέση ανάμεσα στη συνείδηση και στην ύπαρξη νοήματος;

Αν ξεκινήσουμε από την αρχή ότι ή ύπαρξη νοήματος είναι δυνατό να οριστεί σε αναφορά προς λειτουργίες, δηλαδή ως μία ιδιάζουσα μορφή επεξεργασίας βιωμάτων και ότι ή συνείδηση δεν είναι μία μεταφυσική ποιότητα αλλά μία ποιότητα «που κανονίζει από την εισαγωγή διαφόρων στοιχείων στο ψυχικό σύστημα αλλά τη δυνατότητα τους να εκλεγούν, όχι τα φαινόμενα input-output αλλά την εσωτερική επεξεργασία από κοσμικές έντυπώσεις, όχι το υλικό αλλά την επίδοση της βίωσης»,² τότε επιδρά ή ιδιάζουσα αυτή μορφή της επεξεργασίας βιωμάτων ως δομή της συνείδησης. Αυτό σημαίνει ότι ο συμμετέχων σε μία διαδικασία είναι μία απαραίτητη προϋπόθεση για να λαμβάνονται αποφάσεις που μεταβάλλουν λειτουργικά ισότητες πιθανότητες σε προϋποθέσεις για το πράττειν και έτσι να πληρούνται οι λειτουργίες μέσα σ' ένα σύστημα. Αυτές οι αποφάσεις ρυθμίζονται από την ύπαρξη νοήματος, δηλαδή ο συμμετέχων σε μία

διαδικασία πραγματώνει το νόημα σε συνάρτηση με τις λειτουργίες ενός συστήματος. Και όταν το νόημα (δικαίωση με άλλα λόγια) επιδρά διαρθρωτικά αναφορικά με τη συνείδηση, τότε ο συμμετέχων σε μία διαδικασία γίνεται ο φορέας της δομής αυτής της διαδικασίας.

3. Και γίνεται φορέας παίρνοντας ρόλους. «Ρόλοι είναι σύνολο προσδοκιών, οι οποίοι στην έκτασή τους περιορίζονται από το γεγονός, ότι μπορούν να πραγματοποιηθούν από έναν άνθρωπο, χωρίς όμως να είναι φτιαγμένοι στά μέτρα ορισμένων ανθρώπων, αλλά είναι δυνατό να πραγματοποιηθούν από διαφορετικούς φορείς. Μέσω της ταυτότητας του ρόλου είναι δυνατή ή μεταφορά προσδοκιών από πρόσωπο σε πρόσωπο.»³ Οι προσδοκίες που περιέχει ένας ρόλος δεν είναι τίποτα άλλο παρά προσδοκίες με λειτουργικά δομημένη ειδικευση, έφ' όσον οι ρόλοι αναφέρονται σε μία δομή, δηλαδή έφ' όσον διαμορφώνονται από βιώσιμες πιθανότητες.

Εάν όμως ο ρόλος ήταν μόνο μία δομική επίδραση, τότε θα ήταν ένα άχρηστο παρασκεύασμα, έφ' όσον ξεκινάμε από την αρχή ότι μία διαδικασία πρέπει να απευθύνεται στο μέλλον, δηλαδή στις πιθανότητες που δεν αποτελούν βιώματα, για να διευκολύνουν οι ρόλοι το πράττειν όχι επειδή διαφυλάσσουν και μεταδίδουν ως παράδοση τις πιθανότητες που αποτελούν βιώματα, αλλά επειδή είναι παρασκευάσματα ανοικτά απέναντι στο μέλλον. Οι ρόλοι δηλαδή πρέπει να είναι δυνατό να διαφοροποιηθούν, πρέπει να είναι σε μεγάλο βαθμό θετικοποιημένοι. Αυτό είναι έφικτό, έφ' όσον οι ρόλοι είναι αποτέλεσμα αποφάσεων που δεν έχουν αξιωματική αλλά λειτουργική ισχύ. Δηλαδή δεν παίρνονται αυτοί οι ρόλοι από μία μεταφυσική συνείδηση, αλλά από φορείς λειτουργιών. Οι ρόλοι έχουν σχέση λοιπόν με τις πιθανότητες που αποτελούν βιώματα, με αυτές που βρίσκονται ακόμα στο μέλλον και με τις λειτουργίες τις οποίες υπηρετούν οι αποφάσεις που παίρνονται σε μία διαδικασία.

Για να μη διακοπεί ή συνέχεια μιας διαδικασίας και μειωθεί ή αποδοτικότητα της πρέπει να είναι έφικτη ή μεταβίβαση ενός ρόλου ώστε να είναι πραγματοποιήσιμος, ανεξάρτητα από τους διαφόρους φορείς του. Αυτό γίνεται με τη βοήθεια μιας γενίκευσης από τη μία πλευρά και από την άλλη με τη βοήθεια μιας τέτοιας επίδρασης του φορέα ενός ρόλου που επιτρέπει τη γενίκευση.

Η γενίκευση προσδοκιών πραγματοποιείται μέσω της δομής της διαδικασίας, και είναι ανεξάρτητη από πρόσωπα, αν το πρόσωπο βέβαια δεν συλληφθεί ως μεταφυσική εμφάνιση, αλλά ως μία ταυτό-

1. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt 1971, σ. 28.

2. Στο ίδιο, σ. 39.

3. N. Luhmann, *Rechtssoziologie*, Hamburg 1972, σ. 86.

τητα ἢ ἀπόκτηση τῆς ὁποίας γίνεται στὸ πλαίσιο σχέσεων μεταξὺ πράξεων καὶ δὲν θεωρεῖται δεδομένη. Ἐτσι βοηθοῦν οἱ ρόλοι τὰ πρόσωπα στὴν ἀπόκτηση ταυτότητας, ἐφ' ὅσον θεωροῦνται βέβαια διαρθρωτικὰ φαινόμενα λειτουργικῶν σχέσεων τῶν διαφόρων πράξεων. Ἡ δὲ δομὴ ἀποκτᾷ ταυτότητα ὄχι μόνο μέσω τῶν πιθανοτήτων ποὺ ἀποτελοῦν βιώματα, ἀλλὰ μέσω καὶ αὐτῶν ποὺ βρίσκονται στὸ μέλλον. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ ἐγγύηση γιὰ τὴ συνέχεια μιᾶς διαδικασίας, γιατί ὁ ρόλος κάνει ἐφικτὴ τὴ μεταφορὰ πιθανοτήτων ἀπὸ τὸ μέλλον στὸ παρὸν καὶ ἀκολουθῶς τὸ παρελθόν. Αὐτὴ ἡ μεταφορὰ εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴν ταύτιση τῶν προσώπων ποὺ εἶναι φορεῖς ρόλων. Ἡ ταύτιση ἀποκτᾶται ἀπὸ τὸ πρόσωπο μέσω τοῦ λειτουργικοῦ νοήματος, δηλαδὴ τῇ στιγμῇ ποὺ συντελεῖται ἡ διεργασία γιὰ τὴν ἐκλογὴ ἀναφορικὰ μὲ δεδομένους λειτουργίους, τότε ἐπιτυγχάνεται καὶ ἡ ταύτιση τοῦ προσώπου. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ μεταβίβαση ἐνός ρόλου ἀπὸ πρόσωπο σὲ πρόσωπο εἶναι δυνατὴ, ἐπειδὴ ἡ ταυτότητα τοῦ προσώπου δὲν προϋποτίθεται ἀλλὰ εἶναι μιὰ ποιότητα ποὺ ἀποκτᾶται κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πραγματοποίησης τοῦ ρόλου.

4. Ὡπως ἤδη προαναφέρθηκε, εἶναι μιὰ γενίκευση ἀναγκαῖα γιὰ νὰ ἀποκτοῦν οἱ πιθανότητες ταυτότητα καὶ νὰ προκαλοῦν πράξεις, οἱ ὁποῖες δίνουν στὶς πιθανότητες ἐπικαιρότητα στὰ πλαίσια μιᾶς διαδικασίας. Αὐτὴ ἡ γενίκευση ἀποτελεῖ συνάρτηση μὲ τὸ λειτουργικὸ νόημα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι αὐθαίρετη, ἀλλὰ μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια ἡ ὁποία δίνει στὸ πράττειν ἀντικειμενικότητα ἢ μὲ ἄλλα λόγια τὸν πραγματικὸ του χαρακτῆρα. Αὐτὸ τὸ φαινόμενο μιᾶς μεταδόσεως ἀντικειμενικότητας ὀνομάζουμε θεσμοποίηση.

Ἡ θεσμοποίηση δὲν εἶναι μιὰ ἀμετάβλητη κατηγορία. Ὁ ἀντικειμενικὸς χαρακτῆρας ποὺ δίνει στὶς πιθανότητες εἶναι μιὰ ἀναγκαῖα ὑπόθεση γιὰ νὰ γίνεи τὸ πράττειν ἐφικτό. Καὶ ἐπειδὴ οἱ πιθανότητες εἶναι συμβατικές, εἶναι καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς τους χαρακτῆρας συμβατικὸς (δὴλ. ἀποτέλεσμα ἀποφάσεων, ἄρα οὐδετεροποιήσιμος). Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ ἀντικειμενικὸς χαρακτῆρας μιᾶς πιθανότητας πρέπει νὰ εἶναι λειτουργικὰ ἰσότημος ὅπως καὶ ἡ πιθανότητα ἢ ἴδια. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο γίνεται ὁ δεῖκτης ἀληθείας μιᾶς πιθανότητας σχετικὸς, ἐπειδὴ ἡ πιθανότητα εἶναι μιὰ ἀνάμεσά σὲ πολλὰ καὶ ἡ ἐπικαιροποίησὴ τῆς ἢ μὲ εἶναι ἀποτέλεσμα ἀποφάσεων ποὺ ἐπιβέβηται ἀνίρεση ἢ οὐδετεροποίηση. Αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ τί ἀπαιτεῖ ἡ πλήρωση μιᾶς λειτουργίας στὰ πλαίσια ἐνός συστήματος καὶ τῶν ἐξωτερικῶν τῶν σχέσεων. Ἐκεῖνο ποὺ ἔχει μεγάλη σημασία εἶναι ὅτι ἡ θεσμοποίηση παρέχει ἀντικειμενικότητα, ἡ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὸ πράττειν. Μὲ τὴν ἔννοια ἀντικειμενικότητα νοεῖται ὅτι οἱ προσδοκίες, ποὺ προκαλοῦν οἱ πιθανότητες

ἀναφορικὰ μὲ τὴν πλήρωση καὶ ποὺ λειτουργοῦν σὲ ἓνα σύστημα, καθὼς καὶ ἡ δομὴ αὐτοῦ τοῦ συστήματος, περιέχουν σὲ μεγάλῳ βαθμῷ συγκατάθεση, ἡ ὁποία ὅμως δὲν εἶναι ὑποκειμενικὴ, εἶναι μιὰ λειτουργικὰ εἰδικευμένη ἐνέργεια, δηλαδὴ δημιουργεῖται μέσω τοῦ λειτουργικοῦ τῆς νοήματος.

Ἀνακεφαλαιώνοντας: θεσμοποίηση εἶναι μιὰ ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὸ πράττειν γιατί καλύπτει τὶς πιθανότητες μὲ ἀντικειμενικότητα, ἡ ὁποία εἶναι ἀναγκαῖα γιὰ νὰ μπορεῖ μιὰ βιώσιμη πιθανότητα νὰ γίνῃ δομικὸ στοιχεῖο. Αὐτὸ γίνεται μὲ τὴ βοήθεια τῆς σιγουριάς ποὺ προκαλεῖ ἡ ἀντικειμενικότητα στοὺς συμμετέχοντες σὲ μιὰ συνάρτηση πράξεων. Αὐτὴ ἡ σιγουρία εἶναι ἓνα ὄργανο ποὺ διευκολύνει τὸ πράττειν καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ὑποθέσεως συγκατάθεσης ὅσον ἀφορᾷ τὴ λειτουργικότητα τῶν πιθανοτήτων ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν ἀποτελοῦν βιώματα ἢ ὄχι. Ἡ ἀντικειμενικότητα δηλαδὴ ποὺ παίρνουν οἱ πιθανότητες μέσω τῆς θεσμοποίησης εἶναι ἡ γενίκευση τῆς συγκατάθεσης.

Ἡ συγκατάθεση ὅμως ἐξαρτᾶται ἀπὸ μιὰ λειτουργία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δρᾷ σὲ δύο ἐπίπεδα, στὴ δομὴ ἐνός συστήματος καὶ στὶς πιθανότητες ποὺ δὲν ἀποτελοῦν βιώματα ἀκόμα, γενικεύοντας καὶ στὶς δύο περιπτώσεις τὴν ἀπόφαση γιὰ ἓνα ὀρισμένο πράττειν, δίνοντάς τῃς ἀντικειμενικότητα καὶ κάνοντας βιώσιμη τὴν ἐπίδραση τοῦ πράττειν ὡς λειτουργικῆς ἐνέργειας. Ἐτσι ἀποκτᾷ αὕτὴ ἡ ἐπίδραση δομικὸ χαρακτῆρα καὶ ἰσχύει γιὰ ὅλους τοὺς συμμετέχοντες σὲ μιὰ συνάρτηση πράξεων, γιατί γίνεται πλέον κοινὴ προσδοκία. Ἡ ἐμπιστοσύνη ποὺ παράγεται μὲ τὴ βοήθεια τῆς συγκατάθεσης «δυναμώνει τὸ παρὸν στὴ δυνατότητά του νὰ συλλάβῃ πολυπλοκότητα καὶ ταυτόχρονα νὰ τὴν ἀπλοποιήσῃ, δυναμώνει τὰ ἰσχύοντα ἀπέναντι στὰ μελλοντικὰ γεγονότα καὶ ἔτσι γίνονται ἐφικτὰ ἡ βίωση καὶ τὸ πράττειν σὲ πλαίσια ὑψηλῆς πολυπλοκότητας ἀναφορικὰ μὲ τὰ μελλοντικὰ γεγονότα».¹

Ἡ θεσμοποίηση λοιπὸν μὲ τὴ συγκατάθεση καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ προκαλεῖ κάνει τὴ μείωση συμπλεγμάτων (ἀπλοποίηση πολυπλοκότητας) δυνατὴ στὸ βαθμὸ ποὺ α) γενικεύει τὶς προσδοκίες, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πράττειν, β) δίνει στὸ πράττειν ἀναφορὰ στὸ σύστημα καὶ γ) διευρύνει τὰ ἀτομικὰ ὅρια αὐτῶν ποὺ συμμετέχουν τόσο ποὺ νὰ αὐξάνῃ ἡ ἀποδοτικότητα τους. Ἐτσι γίνονται οἱ πάντα αὐξανόμενες προϋποθέσεις ἐλεγχόμενες καὶ εἶναι δυνατόν νὰ καταθυσθεῖν² δηλαδὴ ἡ πολυπλοκότητα γίνεται ἀπλοποιήσιμη.

Ὡπως ἤδη ἀναφέρθηκε μέχρι τώρα, ἡ ἐμπιστοσύνη βρίσκεται σὲ συνάρτηση μὲ μιὰ λειτουργία. Δὲν συλλαμβάνεται λοιπὸν στὰ πλαίσια τοῦ σχήματος μέσο-σκοπός, δηλαδὴ ὡς βοήθεια γιὰ τὴν ἐπίτευξιν ἐνός σκοποῦ. Ἡ ὀρθολογικότητα τῆς

έμπιστοσύνης προέρχεται από μία λειτουργία και όχι από ένα σκοπό που σχηματοποιείται από μία πράξη. Στη δεύτερη περίπτωση, η κατηγορία σκοπός περιέχει ένα αμετάβλητο πυρήνα και είναι το τέλος μιάς πράξης. Σύμφωνα όμως με τη συστηματική θεωρία, ο σκοπός είναι μία «επιδρώσα επίδραση» που υπηρετεί μία λειτουργία σε ένα σύστημα.

Ο σκοπός λοιπόν είναι ένα όργανο που διευκολύνει λειτουργικές αποφάσεις που καταλήγουν στο πράττειν, το οποίο με τη σειρά του προκαλεί την επικαιροποίηση (μεταφορά στο παρόν) λειτουργικά ισοτίμων πιθανοτήτων. Σ' αυτό το πλαίσιο είναι η έμπιστοσύνη όρθολογική στο μέτρο που εκπληρώνει λειτουργίες. Με την έννοια αυτή δεν είναι η έμπιστοσύνη αμετάβλητη κατηγορία αλλά σχετική, γιατί προέρχεται από λειτουργίες των οποίων η πλήρωση είναι δυνατόν να γίνει από πολλές λειτουργικά ισοτίμες πιθανότητες.

Ανακεφαλαιώνοντας: Θεσμοποίηση, σχετικά με την επικαιροποίηση πιθανοτήτων, είναι η προϋπόθεση που κάνει την πραγμάτωσή τους εφικτή, δίνοντας στις πιθανότητες τη λειτουργική τους αναφορά, ή οποία εμφανίζεται με τη μορφή της αντικειμενικότητας. Κάτω από αυτό το πρίσμα μειώνονται τα συμπλέγματα με τη θεσμοποίηση δηλαδή επιτυγχάνεται η μεταφορά πιθανοτήτων από το επίπεδο του πιθανού στην πραγματικότητα, ή, με άλλα λόγια, αποκτά η ταυτότητα ενός αντικειμένου των λειτουργικών της δεικτών και επιτυγχάνεται δομική αλλαγή (με την έννοια της συσσώρευσης γνώσεων).

Αυτές οι γνώσεις, που εμφανίζονται στη δομή, είναι για το πράττειν πραγματικές προϋποθέσεις. Η δομή λοιπόν γίνεται πιο πλούσια σε προϋποθέσεις και πιο προβληματική. Αυτό ακριβώς αποτελεί και τον προοδευτικό αναπτυξιακό χαρακτήρα της θεσμοποίησης.

Πλουτίζει τις προϋποθέσεις ή καλύτερα τις πιθανότητες που αποτελούν προϋποθέσεις για το πράττειν. Συγχρόνως όμως έχει σαν αποτέλεσμα, μέσω της αντικειμενικότητας που δίνει στις πιθανότητες,

τη λήψη λειτουργικών αποφάσεων που ισχύουν για όλους τους συμμετέχοντες σε μία διαδικασία δηλαδή οι αποφάσεις αποτελούν προϋποθέσεις για όλους τους συμμετέχοντες.

Αυτή η λειτουργία προϋποθέσεων για αποφάσεις άπλοποιεί την πολυπλοκότητα, με το να γίνονται πράξεις εφικτές που έχουν λειτουργικά ισοτίμο χαρακτήρα, επειδή οι αποφάσεις που οδηγούν στο πράττειν δεν λαμβάνονται ως υποκειμενική ενέργεια, αλλά ως λειτουργικά ειδικευμένη ενέργεια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Helmut Fend, *Konformität und Selbstbestimmung*, Weinheim, 1973.
2. Jürgen Habermas, *Erkenntnis und Interesse*, Frankfurt, 1973.
3. Jürgen Habermas, *Zur Logik der Sozialwissenschaften*, Frankfurt, 1970.
4. J. Habermas, N. Luhmann, *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*, Frankfurt, 1971.
5. Johann Josef Hagen, *Rationales Entscheiden*, München, 1974.
6. Krappmann, *Soziologische Dimensionen der Identität*, Stuttgart, 1973.
7. N. Luhmann, *Legitimation durch Verfahren*, Neuwied, 1969.
8. N. Luhmann, *Rechtssoziologie*, Hamburg, 1972.
9. N. Luhmann, *Vertrauen*, Stuttgart, 1973.
10. N. Luhmann, *Soziologische Aufklärung*, Opladen, 1972.
11. N. Luhmann, *Zweckbegriff und Systemrationalität*, Tübingen, 1973.
12. Renate Mayntz (Hag.), *Bürokratische Organisation*, Köln, 1971.
13. Renate Mayntz, *Soziologie der Organisation*, Hamburg, 1963.
14. R. Prewo, J. Ritsert, Elmar Stracke, *Systemtheoretische Ansätze in der Soziologie*, Hamburg, 1973.
15. H. Schelsky (Hsg.), *Zur Theorie der Institution*, Düsseldorf, 1973.
16. Karl Herman Tjaden, *Soziales System und sozialer Wandel*, Stuttgart, 1972.
17. C. West Churchman, *The Design of Inquiring Systems*, New York, 1971.